

recensioner

Sveriges Nationalatlas (2010) *Språken i Sverige*, temaredaktörer Östen Dahl & Lars-Erik Edlund, temavärd Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Sveriges Nationalatlas (SNA), Bromma. ISBN 978-98- 87760-57-0, 176 sidor, storformat, inbunden.

Språk är bland annat en geografisk företeelse, men som sådan ovanligt svårgripbar. Ett synligt språklandskap i form av skyltar och inskriptioner kan ge en helt felaktig uppfattning om vilka uttrycksmedel som används mellan människor i hem och arbetsplatser. Människor är dessutom rörliga, över dagen, året och livet. Det språkliga rummet är därför både mångtydigt och föränderligt.

Språken i Sverige ger en välkommen beskrivning över det språkliga landskapet inte bara i Sverige utan även svenska språket utanför riket, både i de gamla riksdelarna och i diasporan. Ur geografisk synpunkt är vissa avsnitt intressantare än andra, men texten är lätt att följa även för icke-lingvister.

I kapitlen »Språksläktskap och areella drag» samt »Språkhistorisk översikt» utreder redaktörerna språkens förhållande till varandra och till samhällsutvecklingen. En företeelse som är så svårgripbar är inte lätt att framställa kartografiskt. En karta över de uraliska språken i Europa ger ett intryck av stora ytor, men i verkligheten rör det sig om oerhört glesa bygder och många språk på gränsen till utrotning, vissa något felplacerade på kartan.

En rolig, nästan naiv karta visar ordet för fisk – man undrar varför fisk heter macch i norra Götaland till man inser att det rör sig om romani, ett språk med en utbredning som snarare är ett nätverk än en areell företeelse.

Ett viktigt påpekande är att språk kan påverka varandra genom rumslik närhet utan att vara besläktade, och att en historisk släktskap kan förändras genom politisk inverkan.

Norskan, ett västnordiskt språk, fördanskades till att närma sig svenskan. Den nordiska och svenska språkhistorien belyses genom text-exempel som ofta är intressanta även genom sitt innehåll. Det gäller även avsnittet om svenskans dialekter som dessutom »illustreras» av en medföljande CD-skiva (som dock är svår att ta fram och hantera).

Ortnamn förenar det talade och skrivna språket. Ett antal exempel får visa ortnamns ursprung från urtida till sentida, även gatu- och kvartersnamn, hus och krogar. (Hur egendomsliga vandringar namn kan ha genom historien visas förresten – dock inte i boken – av stadsdelsprojektet Lindhagen i Hornsberg i Stockholm, uppkallat efter Lindhagensgatan, uppkallad efter stadsplaneraren Albert Lindhagen.) Även personnamnen ägnas ett kapitel, där saknar jag ett par rader om namnskicket rumsliga olikheter över Sverige och svenskt språkområde. Varför är nästan alla Ingela från 1940-talets Göteborg?

Avsnittet »Officiella och inofficiella minoritetsspråk» tar upp både de autoktona svenska minoritetsspråken och invandrarpråken. Autokton betyder enligt Nationalencyklopedins ordbok »uppvuxen på viss plats och alltså ej inflyttad». En karta (sid 106) visar de officiellt erkända minoritetsspråken enligt den europeiska konventionen, med undantag av de minoritetsspråk som är »officiella på nationell nivå» i annat land. Kartan är logisk enligt förutsättningarna, men visar samtidigt hur ologiskt konventionen har antagits i åtskilliga länder.

Italienska dialekter som piemontesiska och lombardiska har inkluderats helt i strid med konventionen, medan albanska, kroatiska (och occitanska) byar har förvunnit eftersom de två första är standardspråk i två andra stater och trots att bydialekterna i Italien är helt skilda från standardspråken på andra sidan Adriatiska havet.

När det gäller den svenska, politiskt tillkomna definitionen av minoritetsspråk, som på flera sätt också strider mot språkkonventionen, har atlasredaktionen givetvis fått hålla sig till beslutet. Olyckligtvis har det välvalda ironiska exemplet på jiddisch – citatet »ett språk är en dialekt med en armé och en flotta» – försetts med en text, troligen på hebreiska, som inte är vad den utges för att vara. (Redaktörerna är medvetna om misstaget.) Bortsett från dessa problem är avsnitten om minoritetsspråken väl skrivna och upplysande, framförallt rörande samiskan och dess olika varianter.

Det är inte lätt att behandla de två varianterna av finska i Sverige utan att förarga vissa språkaktivister, men uttalandet på sidan 10 att *meänkieli* är benämningen på det finska språk som talas i Norrbotten är direkt fel, eftersom finska språkets huvudort i Norrbotten, Haparanda, är i det närmaste helt standardfinskspråkigt, och även den stora gruppen finländska inflyttare till Malmfälten torde föredra standardfinska eller dess dialekter.

Invandrarspråkens beskrivning innebär andra svårigheter. Att beräkna antalet språk och deras

talare kräver både utredning och uppskattningar, vilka också redovisas. Kartan över utlandsfödda är tänkvärd och visar hur olika sammansättningen och förutsättningarna för integration är, från en kort flytt över en norsk-svensk kommundräns till assyrierna/syrianernas långväga exodus till ett främmande isolat, Södertälje.

Kapitlet »Sveriges språk i världen» behandlar dels några av Sveriges kolonier i Amerika och Afrika, dels utvandarmiljöer i Minnesota, USA och Misiones, Argentina. Det är givetvis en definitionsfråga om vad som ska inkluderas i kapitlet, men ledningen för de svensktalande territorierna i det Tyska Riket och Baltikum hade ändå att förhålla sig till svenska språket, även om förvaltningsspråket mestadels var tyska.

Språken i Sverige är vackert illustrerad, exemplen är ofta intressanta, men ibland anar man ett försök att vara populär, särskilt i vissa bilder och bildtexter. I sin helhet är *Språken i Sverige* ett mycket värdefullt tillskott i Sveriges Nationalatlas, och en skatt av kunskap för både lärare och elever.

Thomas Lundén

Vill du recensera litteratur inom geografi- och/eller utbildningsområdet för Geografiska Notiser? Hör i så fall av dig till recensentionsredaktör Karin Wakeham (mejl: karin.wakeham@liu.se, telefon: 0704 36 62 69).